



Զապել Եսայան

Երբ այլևս չեն սիրեր

Պատուանդանը

Շաբաթներ անցեր էին եւ կեանքը կը սահէր աղքատիկ թաղերու մէջ իր տափակ միօրինակութեամբ, գործերը քիչ մը բացուեր էին մեղմ օդերուն շնորհիւ եւ չարչրկուած դէմքերու վրայ քիչ մը յոյս եւ ոգեւորութիւն կ'երեւար: Միւս կողմէ սակայն հիւանդութիւնները պակաս չէին ու մանաւանդ երկար ատենէ ի վեր պառկողները, կարծես չդիմանալով այս հիւանդագին եւ խաբուսիկ օդերուն փոփոխականութեան, մէկիկ մէկիկ կը մեռնէին:

Հասունները կ'իյնան կոր, կ'ըսէին կիները պատուիսանէ պատուիսան, երբ արեւէն հրապուրուած պահ մը ձեռքերնուն գործը կը ձգէին եւ կուգային երկայն շունչ մը առնելու:

Թաղին եկեղեցիին զանգակը, ամէն օր եւ երբեմն օրը մէկ-երկու անգամ, կը դօղանջէր յողարկաւորութիւններու յատուկ տխրագին եւ դանդաղ հնչիւններով:

Զօրաւոր հարբուխի մը հետեւանքով Եւփիմէ ալ հիւանդացեր էր եւ մայրը գինքը հանգիստ թողեր էր այդ օրերը, բնաւ չխօսելով ամուսնութեան ծրագիրներու վրայ, ու ինքը ժամանակ ունեցեր էր անդրադառնալու իր հոգեկան վիճակին՝ ինչպէս որ եռանդով եւ սրտագին սիրեր էր Խաչիկը, այնպէս ալ հիմակ ինքզինքը անտարբեր կը զգար անոր նկատմամբ եւ իր հոգեկան այս երկու հակասական վիճակներուն մէջ անկեղծութիւնը ա'յնքան բացարձակ էր որ չէր հասկնար թէ ինչո՞ւ յանցաւոր պիտի նկատուէր Խաչիկին հանդէպ. իր հոգիին խորերէն անհետացեր էին յուզումի եւ խռովքի այն սարսուռները որ երբեմնի

սիրահարին ներկայութիւնը, անունին արտասանուիլն իսկ առաջ կը բերէին: Երբ կը պատմէին Խաչիկին կատարած խաղբութիւնները, Եւփիմէին արիւնը հաղարտ կը մնար, մինչ զարմանալով կը յիշէր թէ ի՞նչպէս, երբ անոր վրայ աննպաստ բան մը կը լսէր ժամանակաւ, ականջներովը կը կարմրէր ու պատրաստ կը զգար ոգի ի բոլին զայն պաշտպանելու. հիմակ ոչ միայն չէր ամչնար անոր ըրածներէն, այլ նաեւ իր այսօրուան անտարբերութեանը արդարացումը կը գտնար անոր այդ խայտառակ վիճակին մէջ: Միակ փափաք մը ունէր, զայն չտեսնալ, անոր չհանդիպիլ: Ներքնապէս գիտէր որ Խաչիկ կը տառապէր իրեն համար. երբեմն կայծակը արագութեամբ կ'անդրադառնար այդ մտածումին, բայց առանց ժամանակ ձգելու որ սիրտը խանդաղատէր, կը խորհէր ուրիշ բանի վրայ: Ու եթէ Խաչիկին իրեն համար կրած տառապանքը զինքը անտարբեր կը թողուր, միւս կողմէ անիկա գերծ էր արուեստակեալ աղջկան մը հոգեկան սնապարծութիւններէն. միայն նիւթական եւ առօրեայ հանգիստի առաւելութեանց տենչանքները եւ յոյսեր կը տիրապետէին իրեն եւ ո՛րքան կ'անդրադառնար թէ իր մանկութենէն ի վեր զրկուած էր անոնցմէ, ա՛յնքան բուռն կերպով կը ցանկար անոնց իր առողջ եւ անարուեստ աղջկան բոլոր ախորժակները տրուած էին եւ ի՞նչ արագ ու ճապուկ քայլերով պիտի կոխտուէր Խաչիկին սիրտը ու անցնէր, անմիջապէս որ հնարաւոր ըլլար: Որովհետեւ կը զգար թէ իրենց ծրագիրներուն յաջողութեան միակ արգելքը Խաչիկը կրնար ըլլալ եւ այա զայրոյթը կ'անցնէր իր հոգիին մէջէն չորցնելով ոեւէ բարեացական զգացումի սկզբնաւորութիւն:

Ու հիմակ որ այլ եւս չէր սիրեր զայն, ի՞նչպէս կը չափազանցէր անոր տգեղութիւնները, ծիծաղելիութիւնները, ձայնին ու շարժումներուն միամտութիւնը, կոպտութիւնը, անելի եւս ամրապնդուելու համար իր ցրտութեան մէջ: Բոլոր այն աննշան մանրամասնութիւնները, որոնք իր սիրող սրտին բաբախումները արագացուցեր էին, որոնք խանդաղատանքով եւ տեսակ մը զինովութեամբ պարտուեր էին զինքը, ձեռքը ձեռքին հպել, շունչը զգալ ծոծրակին վրայ, գաղտագողի մէկ նայուածքը որսալ եւ կայծակի մը տետղութեամբ հաղորդակցութեան մտնալ սիրականին տարփաւէտ էութեան հետ, զգալ խօսքերու քողարկուած իմաստը, փառաւորութիւլ ու երջանկանալ անոնցմով, պճնուիլ, շողոքորթի ականարկութենէ մը եւ սիրականին մէկ գովասանքը ամենաթանկագին զարդարանքէ վեր արժեցնել. բոլոր ասոնք, բոլոր ճշմարիտ

սիրոյ խուսափուկ, անկայուն, դիւրաբեկ հրապոյրները, պատրանքները, զգայնութիւնները իրենց բեհեզներէն մերկացած, իրենց լոյսէն զրկուած ոչ միայն չէին օգներ Եւփիմէի մեռած սէրը արթնցնելու, այլ նաեւ իբր ծիծաղելի խրտուիլակներ կը ներկայանային անոր. ուրեմն, բոլոր այն անմբռնելի պատճառներով իսկ, որոնցմով Խաչիկը սիրած էր, այսօր այլեւս գայն չէր սիրեր ու իր կնոջական հոգին փոխանակ գիտակցելու իր փոփոխականութեան, իր բնածին եւ ճակատագրական թերութեան, կ'ապաստանէր իր գայրոյթներուն եւ ապագայի մտահոգութիւններուն մէջ.

Առաւօտ մը կանուխ, եբր Եւփիմէ քունէն նոր արթնցած, տարտամօրէն կը խորհէր այս բաներուն վրայ, մայրը հագուած, եւ մեկնելու պատրաստ եկաւ քովը.

Եւփիմէ՛, ըսաւ գործերնիս սխալէք է ամա, ես այս առտու ժամ պիտի երթամ, ետքէն ալ տեղ մը պիտի հանդիպիմ... Ելլաս նէ առաջ ճերմակ գէմիները ձեռք առ:

Եւփիմէ հասկցաւ մայրը վարպետին կնոջ հիւանդտես կ'երթար, կամ աւելի ճիշտը կ'երթար հասկնալու թէ «ո՛ր տեղուանքն է»: Այդ հրէշային անհամբերութիւնը որ ամբողջովին գրաւած էր երկու կիները՝ ռեւէ խղճի խայթ չէր պատճառեր անոնց պահ մը իսկ չէին անդրադառնար թէ ի՞նչ քստմնելի սպասում էր իրենցը. ընդհակառակը, կարծես մահամերձն էր որ յանցաւոր էր, յուսահատօրէն կը կառչէր կեանքին, պահ մը առաջ չէր մեկներ այս աշխարհէս իր տեղը ուրիշին տալու համար: Ու առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, երկու կիները կը սպասէին գոյժին որ աւետիս մը պիտի ըլլար իրենց համար ու իրենց անհամբերութիւնը խաբելու նպատակաւ, անդադար կը խօսէին հիւանդին վրայ, երբեմ կեղծ կարեկցութեամբ, երբեմն նոյնիսկ գայրոյթով.

Աստուած իր ըրածը գիտէ ամա, աստանկ ապրիլը ապրի՛լ է... մեռնի նէ լոյս կ'ըլլայ, իրեն ալ մեղք է քովիներուն ալ:

Նեմգութ հանրմը գացեր տեսեր է, կ'ըսէր Եւփիմէ մօրը պատասխանելով՝ մէկ քովէն միւսը չկրնար կոր դառնալ եղեր:

Թեզկեահին առաջ դէմ դէմի նստած, անոնց վրձինները մէկ կողմէն արագօրէն կը ներկէին, երեսան բերելով գունագեղ եւ ֆանթասթիկ ծաղիկներ գծուած եագմաներուն վրայ:

Մէյ մը երթամ, աչքովս տեսնեմ, ըսեր էր Երանիկ հանրմ նախորդ օրը եւ ահա ինչո՞ւ Եւփիմէ գիտէր թէ մայրը ուր պիտի հանդպէր:

Ժամէն ելլալուն ուր թերեւս աղօթած էր իր ծրագիրներուն յաջողութեան համար Երանիկ հանրմ ուղղութեամբ վարպետին տունը: Նոր խալֆան դուռը բացաւ եւ հարցուց թէ ի՞նչ կ'ուզէ. բայց անիկա առանց պատասխանելու սանդուխներէն բարձրացաւ եւ շիտակ մտաւ հիւանդին սենեակը:

Բագնոցին անկիւնը, իրարու վրայ գետեղուած անկողիներու վրայ բարձրացած, հիւանդ, կմախքի պէս վտիտ, պատկեր էր. անոր սեւ, սուր եւ տենդոտ աչքերը ուղղութեան դէպի դուռը երբ անիկա ճոնչեց. հիւանդը ճանչցաւ իրենց վաղեմի բանուորուհին, ուզեց ժպտիլ, բայց ահա ցնցուեցաւ երկարատեւ ու տաժանելի հագի տագնապով մը: Երանիկ հանրմ ինքնիրեն աթոռ մը առաւ, նստեցաւ, գլխովը բարեւ մը տալով հիւանդին մօրը որ բագնոցին միւս անկիւնը կզկտած էր. անիկա ուրիշ գաւկի մը մահով արդէն սգաւոր, սեւ պօյամայի տակէն երեսան կը բերէր մասունքի պէս ճերմակած, նիհար ու գրեթէ թափանցիկ դէմքը. երկու ձեռքերը ծոցը, վիզը ծուռ, արցունքոտ աչքերով կը հետեւէր աղջկանը արշարանքին: Սրահին մէջ, ամէն կարգի դեղերու, ապականուած օդի, հիւանդի հօտերու անհանդուրժելի նոդկալի խառնուրդ մը ոչ թէ կը ծփար, այլ կարծես թէ կը թանձրանար: Երանիկ հանրմ այս սոսկալի սենեակին մէջ բոլոր հոգովը սարսափած, շուարած մնաց պահ մը: Երբ հագի տագնապը անցաւ, գլուխը դարձուց դէպի հիւանդը եւ հարցուց մեղմ ձայնով մը:

Ջարուկ հանմա, ինտո՞ր ես...

Ա՛խ... ախ... Երանիկ հանրմ, հառաչեց դժբաղդ կինը ու երկու այտոսկրներուն սուր մասերը կարծես ներքին կրակէ մը կարմրեցան, անոր գլուխը գոր կարելի էր այլեւս գանկը կոչել, գրեթէ կորսնցուցած էր մազերը, այնքա՛ն երկար օրեր եւ այնքա՛ն տաժանելիօրէն շփուեր էին բարձերուն:

Ա՛խ... ա՛խ... կրկնեց սրտագին հառաչանքով, աս ի՞նչ ցաւ էր որ դարմանը չգտանք, անցնող թռչունէն ճար սպասեցի, անցնող ամպերէն դարման յուսացի՛... Ա՛խ... ա՛խ ինծի կը սիրէք նէ, աղօթք ըրէք որ ալ չքաշեմ... ալ օր մը առաջ տեղս տեղաւորուի՛մ...

Բագնոցին միւս անկիւնը ատլի տժգոյն, ատլի կզկտուած, պառաւին դէմքը կարծես պիտի հալէր ու անհետանար սեւերուն մէջ, ա՛յնքան անիկա ողողուած էր արցունքներով, թէւ ոչ իսկ պզտիկ հեծեծանք մը կը թռէր անոր խորը ինկած շրթներէն, որովհետեւ խեղճ կինը շատոնց է որ վարժուեր էր անշշուկ արտասուելու, աղջկանը ուշադրութիւնը չգրաւելու համար:

Երանիկ հանրմ խռովեցաւ այս հոգեկան եւ ֆիզիքական սոսկալի տառապանքներուն ի տես. շփոթ կերպով մը զգաց թէ չքաւորութեան բռնաւոր լուծէն դուրս կան նաեւ ուրիշ ցաւեր, անդարմանելի վիշտեր. ու կարծես անոր մտածումներուն պատասխանելու համար հիւանդը կ'ըսէր մահամերձի ծանր, պղտոր եւ խռովիչ ձայնով.

Ճիտէս տոպրակ կախէի, դուռնէ դուռ մուրայի, աս տէրտին տիւշկին չըլլայի՛, ա՛խ... ա՛խ...

Կրկին անգամ հագի տագնապը խափանեց ձայնը ու անիկա այնքան ուժգնօրէն կը ցնցուէր որ կմախացած անդամները կը ցաւէին եւ շնչասպառ եղած, ձայնը հագնէ խռպոտած, ճիշէր կ'արձակէր «ա՛յ... ա՛յ...», մինչ մայրը կը նայէր գլուխը ձգտած, կարծելով թէ աղջկան վերջին գալարումն էր, ու անկարող ռեւէ օգնութիւն ընելու անոր, շատոնց ի վեր սպառած ըլլալով բոլոր ամոքիչ միջոցները:

Աստուած առողջութիւն տայ, Ջարուկ հանրմս՝ կ'աղէկնաս, մէկ օրուան մէջ քաշածներդ կը մոռնաս... մնաք բարով: Աստուած քեզի ալ ուժ ու զօրութիւն տայ, տո՛ւտու...

Հիւանդը հագի տագնապէն ետքը, տեսակ մը ապուշ թմրութեան մէջ ինկած, ընդլայնած աչքերով կը նայէր հիւրին առանց բան մը հասկնալու. ականջները կը բզգային եւ խռոշացած կոպերուն վրայ կանգ առած երկու արցունքի կաթիլներ,

որոնք ժայթքեր էին իր հագալու համար ըրած ճիգէն, արեւներու պէս կը փայլէին իր գառանցող աչքերուն, երբ կ'ուզէր նայուածքը անդին դարձնել, միջոցին մէջէն արագօրէն կ'անցնէին լուսեղէն պղպջակներ, ու այլեւս չէր գիտէր թէ ականջներու բզզիւնն էր, թէ աչքերուն առաջքը պարող լուսեղէն պղպջակներն էին որ կը զգար. մտի՞կ կ'ընէր. թէ կը նայէր. որովհետեւ իր տեսողութեան եւ լսողութեան մէջ տարօրինակ շփոթութիւն մը առաջ եկած էր եւ ասիկա անանկ դաժան էրետոյթ մը կուտար հիւանդին որ Երանիկ հանրմ խորհեցաւ.

Հոգեւորները կը տեսնայ կո՛ր... վա՛յ գլխուն:

Ճշմարտապէս փղծկած էր, բայց աճապարեց մէկնելու ինքն ալ տժգունէր էր եւ գլխու պտոյտ մը զգար եւ գոջաց եկած ու այդ ահռելի պատկերը տեսած ըլլալուն, բայց քանի՜ քալեց ձմեռնային գաղջ արեւին ներքեւ, ա՛յնքան հետզհետէ իր գործնական կնոջ բնագոյները յաղթահարեցին եւ կագդուրուեցաւ, որոշեց որ Եւփիմէին չհաղորդէ մանրամասնութիւններ, որպէս զի անոր հոգին ալ չպղտորի եւ հետզհետէ նոյն իսկ ուրախացաւ մտածելով թէ վարպետին կնիկը իրաւամբ շատ երկար չէր կրնար քաշել:

Երբ տուն մտաւ, դեռ չհանուած, նոյն իսկ գլխուն քօղը չհանած, նստեցաւ բազմոցին վրայ ու աղջկանը հարցական նայուածքին պատասխանեց.

Լմնցած բան է, ալ հող կը հոտի կոր, այս գիշեր կ'անցնէ չանցնէր բան մը:

Շրթները չորցած էին եւ ձեռքերը թեթեւ մը կը դողային, բայց հետզհետէ սիրտը լեցուեցաւ յոյսերով եւ ուրախութեամբ. աղջիկն ալ գոհ էր եւ անոր ամէն մէկ շարժումներուն մէջ կը զգացուէր տեսակ մը տենդագին ոգեւորութիւն:

Պահ մը ետքը երբ դէմ դիմաց կը բանէին, ալ եւս իրենց մտքին մէջ առատութեան եւ հանգստաւեր կեանքի հեռանկար մը ունենալով, գործը ծանր կուգար իրենց, կ'անհիծէին ու կը հայոյէին.

Կրողը տեսնայ երեսնիդ, աս ի՛նչ ըեսիմներ են:

Չարի պէս, ամէն ատեն ճերմակ գէմին կը դրկեն:

Ճերմակն ալ թերմաշ մնայ, կարմիրն ալ:

Բայց անոնց ձեռքերը արագ արագ կը շարժէին, կարծես թէ ո՛րքան աճապարէին, ա՛յնքան շուտով պիտի ելլէին չքաւորութեան դժոխքէն եւ այն թշուառութիւնը, որուն մէջ ապրած էին ցարդ, այնքան մոայլ, այնքա՛ն ցրտին եղած էր որ անկէ ազատելու իրենց անհամբերութեան մէջ չէին անդրադառնար թէ գերեզմանաքար մըն էր այն պատուանդանը որուն վրայ կոխելով պիտի բարձրանային, կեանքի արեւը եւ լոյսը վայելելու: